

Han gräver om gruvorna

I två böcker har han skrivit om glesbygd och gruvkonflikter, miljö och regionalpolitik – till synes gråa, lantliga ämnen som visar sig vara helt grundläggande, med trådar långt in i frågor om klimat, demokrati och makt. Arne Müller är journalisten som granskar gruvboomen och dess konsekvenser utan att använda sig av skjutjärnsstilen.

TEXT: DAVID BERJLUND FOTO: MAX GREEN EKELIN

Arne Müller har kommit från Umeå till Stockholm över dagen. Vi ses på Centralen där han står och väntar i jeans och jeansjacka, med bagen i handen, lite trött men glad efter en eftermiddag hos Riksteatern. I sitt arbete med en föreställning om ett gruvprojekt – *Dagbrott* – behövde de veta mer, och då ringer man Arne. Han har grävt i gruvfrågorna, och han är saklig, varken motaktivist eller branschglad propagandist.

Påstår jag. Arne säger, när vi tagit oss till ett någorlunda pratvänligt kafé, att han länge hade en positiv bild av gruvnäringen.

– Det var praktiska erfarenheter som ändrade den bilden. Jag såg miljöproblemen i Hornträsket, i Blaiken ... det lades på varann, och i kombination med gruvboomen gjorde det att jag såg behovet av en kunskapsbas. Så att man som boende på de här orterna skulle kunna ställa frågor.

Hans bok om gruvorna och miljön, *Smutsiga miljarder*, kom 2013, strax innan gruvboomen imploderade. Malmpriserna rasade och i Pajala gick Northlandbolaget – det nyss hyllade flaggskeppet som skulle ge uppsving till bygden – i konkurs. Kommun, underleverantörer och Torne älv fick ta smällen, och Arne skrev en ny bok: *Norrlandsparadoxen*. I den går han vidare med frågor som gruvpolitiken hela tiden rör vid – jobben, framtiden för Sverige utanför storstäderna, demokrati och miljö. Vad ger jätteprojekten till bygderna där de genomförs? Vilka tjänar på gruvor och vindkraftsparker?

– Norrlandsparadoxen innebär att en ekonomi som baseras på råvaruutnyttjande, med extremt stora investeringar, kan ge förhållandevis små, ibland negativa, resultat på de ställen där de görs.

Jag säger något om kolonialism, men Arne värjer sig, begreppet leder tanken fel.

– På 1600-talet, när gruvdriften startade i norr, var Sverige en feodal stat med en stark kungamakt. Landets politiska ledning bestämde villkoren för råvaruutvinningen. Men när den stora råvaruexploateringen i Norrland startar under senare delen av 1800-talet är det ekonomiska systemet kapitalism, det är marknadskrafterna som styr. Det har inte heller gett något bra utfall för de områden där råvarorna produceras, men i dag är det inte i första hand en process som styrs av stat och politiker.

– Sedan är det naturligtvis en annan sak att politiker kan välja att förändra fördelningen av de vinster som råvaruekonomin ger.

Arne Müller växte upp i Jokkmokks kommun, i Messaure – ett snabbmonterat men komplett folkhem för, som mest, 3 000 vattenkraftsbyggare.

– Det var fantastiskt, det fanns till och med bio.

Nu är samhället borta. Allt som återstår är några fritidshus, en minnesskylt och en årlig återträff. Sorgligt? Det är det jag som tycker, inte

»Vad ger jätteprojekten till bygderna där de genomförs? Vilka tjänar på gruvor och vindkraftsparker?«

han. Man får fatta hur det fungerar, liksom, det är logiskt, precis som att gruvprospekteringsbolag skönmlar sin verksamhet och kan dra från sina projekt utan att städa efter sig också – bolagets syfte är ju vinst.

– Jag har träffat en del av de där människorna, de är duktiga och hederliga. Men deras personlighetsdrag är underordnade den ekonomiska logiken.

Den där sakliga och rätt glada distansen är genomgående hos honom: det är en undersökning det här, inte ett krig. Han har jobbat som lokaljournalist länge, på SVT i 15 år, och jag tänker att han är en grävjournalist utan rustning och dold kamera, som pratar med folk, tänker och räknar – han har nationalekonomi i bagaget – och är mindre intresserad av upprördhet än av fakta.

Visst, det blev märkligt tyst i politiken efter kraschen i Pajala, det borde finnas läxor att lära, men det var inte så att alla politiker som litade på bolagsprognoserna var dumma, markerar Arne Müller.

Han berättar om Sorsele där man har folkomröstat om ett stort vindkraftsprojekt. I stort sett var förespråkare och motståndare överens både om att vindkraft är rätt bra och att etableringen ger alldeles för lite tillbaka till bygden.

– Men de som ville säga ja gjorde det för att kommunen står med ryggen mot väggen. De har runt 2 500 invånare, det är nära att de inte kan göra det en kommun måste enligt lag. Då är det lätt att man säger »det blir i alla fall 20 jobb«.

Bredvid den uppgivenheten ser han en ny sorts beslutsamma reaktioner på den utsatthet som glesbygden delar med små städer. Protesterna mot nedläggning av skattekontor ute i landet gav resultat. Ilskan mot Vattenfalls nedskärningar enar Jokkmokk. Nyss manade socialdemokratiska ledarsidor till norrländskt uppror mot centralmakten.

– Och i Dorotea har man i tre år ockuperat vårdcentralen, och genomdrivit en folkomröstning i ett landsting, för första gången.

– Ingen etablerad organisation tar hand om det här upproret, men det finns ett tryck underifrån, och den typen av politiskt vakuum brukar inte kunna vara bestående.

Det är inte Arne Müllers sak att ordna det, men han berättar om det när det händer, och är engagerad. Möjligen är glesbygdens frågor lite vadmals-osexiga i mångas ögon, de knuffar sig sällan in bland rubrikerna – men de spelar roll. Människor bor i landet, man behöver jobb, farhågor och förhoppningar som väcks gäller livsmöjligheterna. Han har skrivit sina böcker med det för ögonen, men också för att sprida kunskaper som inte hörs så ofta.

– Det var en speciell liten glädje att låta människor i Kaunisvaara och Storuman prata, och visa hur många människor det finns som tänker vitt och brett runt stora samhällsfrågor.

– Men jag tycker inte så mycket. Slutsatser måste man kunna dra som journalist, men de måste bygga på faktagrund. Jag tar inte ställning till gruv- eller vindkraftsprojekten.

Är han gruvkritisk? Tillväxtkritisk? Jo, kritik handlar ju om att granska, analysera och ifrågasätta. Hans böcker visar att man kan ta reda på, innan man tycker. Det känns lite ... otidsenligt. Nyss räknade sig Arne Müller fram till att urbaniseringen driver på klimatkrisen, han är inte säker, men nog finns det ett problem, säger han – och i höst sitter han och går igenom svensk regionalpolitik under efterkrigstiden. Det är ett spår i hans nya projekt, berättar han när vi lämnar kaféet och går mot centralstationen. Det andra spåret är gruvorna och klimatet. Och i någon mening hänger allt det här – gruvorna, regionalpolitiken, tillväxt och miljö – ihop, kanske för att de rör vid grundläggande maktfrågor och målkonflikter.

– Klimatfrågorna tangerar jag hela tiden, från olika håll. När det gäller gruvorna är det enkelt: skulle utbyggnaden enligt den svenska mineralstrategin förverkligas så klarar vi inte klimatmålen. e